

De Lange 'Lauwerstraat, naar een tekening van Harrie Sterk.
(Cliché „De nieuwe eeuw”).

Leden der Vereeniging, die het Maandblad niet bewaren, zullen het Bestuur ten zeerste verplichten door nr. 2 van den loopenden jaargang (Februari 1947) terug te zenden aan de Redactie: Van Speykstraat 20 te Utrecht.

Het is mogelijk dat de mededeelingen van het Bestuur aan de Leden in den eerstkomenden tijd, althans voorloopig, niet in den vorm van het Maandblad kunnen geschieden: Het Bestuur zal de Leden echter op andere wijze, door het zenden van losse Mededeelingen, op de hoogte van het werk der Vereeniging houden.

De algemeene (jaar-)vergadering moet wegens bijzondere omstandigheden tot den nazomer uitgesteld worden.

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

1 SEPTEMBER
1947

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

20e JAARGANG
Nº 6 en 7

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEJKSTRAAT 20

Ingevolge papiertoewijzing van het „Bureau Papierver-
deeling Pers”, nr. 1660/2837/V-20, verschijnt deze uitgave
maandelijks en is de omvang van dit nummer 16 blad-
zijden, formaat 16 × 25 cm.

Het Jaarboekje 1945 en 1946 (één deel: 270 blzn. tekst en
32 blzn. platen) is verschenen en, voor zoover de gebrocheerde
exemplaren betreft, aan de leden gezonden.

De gebonden exemplaren zijn nog niet gereed, doch worden
over enkele dagen bij de leden, die ze bestelden, bezorgd.

Intusschen is met de bewerking van het Jaarboekje 1947
en 1948 begonnen. Bijdragen voor dat deel kunnen nog bij
den Secretaris worden ingezonden.

OUDKATHOLIEK MUSEUM.

De Directie van het Oudkatholiek museum, Mariahoek, ver-
zoekt ons te berichten, dat het Museum na een opknapbeurt
in de laatste winter, weer voor het publiek geopend is op
elke werkdag van 11 tot 5 uur, maar dat Zaterdags geen be-
zoek wordt verwacht. Als proef zal echter op Zondagen van
2 tot 5 uur het museum open zijn. De toegangsprijs is on-
veranderd 25 cent per persoon.

Het ligt in de bedoeling na 15 October alleen Maandags,
en dan van 11 tot 5 uur gelegenheid te geven de verzame-
lingen te bezichtigen.

82248

**NOGMAALS: „EEN DOOR KAREL V AAN DE BUURKERK
GESCHONKEN GLASRAAM”.**

**Gegevens betreffende den „glaesmaecker” Jan Pietersz. te
Oudewater en „den werckgeselle van schilderijen Meester
Jennin van Mabuze”.**

De Januari-aflevering van het Maandblad van „Oud-Utrecht” van 1941 bevatte een interessant artikeltje van de hand van den heer (van) K(laveren), betreffende een glasraam, dat door Karel V aan de Buurkerk te Utrecht geschonken zou wezen.

Aanleiding tot het schrijven hiervan was de inhoud van een door Mr. A. P. van Schilfgaarde in het archief der Heeren en Graven van Culemborg aangetroffen brief, waarin een zekere Anthonis Eversoën, „glaesmaker” zich tot den stadhouder, Antonis van Lalaing, graaf van Hoogstraten en heer van Culemborg, wendt met het verzoek hem het werk te willen gunnen van een glas, dat door den landsheer aan den Dom was geschonken.

Aan de hand van hetgeen Mr. S. Muller Fzn. ons op gezag van den enthousiaste oudheidminnaar A. van Buchell mededeelt over de glasramen van de Domkerk, komt de heer van Klaveren tot de slotsom, dat deze kerk niet met een glas van den keizer versierd kan zijn geweest. Gegevens echter welke de heer Th. Haakma Wagenaar in zijn „Bouwgeschiedenis van de Buurkerk” vermeldt aangaande den bouw van een O.L. Vrouwekoor en een H. Kruiskoor aan deze kerk in het eerste kwartaal van de zestiende eeuw, brachten den schrijver er toe de rekeningen van de Buurkerk op het punt van glasramen, nader te onderzoeken.

Dit bracht eenige aardige rekenpostjes aan het licht, waaruit duidelijk bleek, dat de Keizer, na een daartoe gedane „supplicatie”, omstreeks 1530 een gebrandschilderd raam aan de Buurkerk had geschonken.

De omschrijving, waarmee de kerkmeester zich in de dertiger jaren van de zestiende eeuw verantwoordde voor zijn uitgave van zes stuivers aan een bode „die tot Culenborch ende Oudewater ging aen den meyster om dat glas, dat Keys Mat gegeven hadde after ‘t hoech outaer...” mocht ruim vier eeuwen nadien wederom dienst doen om den ijverigen speurder het bewijs te leveren van het geschenk van den keizer aan de Buurkerk.

Mede op grond van deze door hem medegedeelde archiefvondsten vermoedt de schrijver samenhang tusschen het glas in de Buurkerk en het briefje van Anthoenis Eversoën: wellicht heeft de laatste zich vergist in de aanduiding der kerk en doelde zijn verzoek op dit geschenk van den keizer.

Ten slotte vraagt hij zich af of dit glas dan inderdaad door genoemden glasschilder is vervaardigd en welke voorstelling het heeft gehad, daarbij betreurend, dat door het sloopen van hoofd- en zijkooren van de Buurkerk in 1586, het ons aan gegevens ontbreekt deze vraag te beantwoorden.

Deze beide vragen mogen wij hier beantwoorden met behulp van een zeer uitvoerige en belangrijke post uit de rekening over het jaar 1531 (eindende ultimo Decembris) van den rentmeester-generaal van den Lande van Utrecht Mr. Cornelis Anthoenisz., welke rekening is afgehoord en gesloten „in den camer van den Rekening in den Hage ten Burele den Iesten in Junio Anno XIe XXXI”¹⁾.

Onder het hoofd: „Ander vuytgeven etc.” komt fol. XCI verso de volgende verantwoording voor, welke hier in extenso worde medegedeeld:

„Jan Pietersz., glaesmaecker, woenende binnen der stede van Oudewater, betaelt die somme van hondert negen ponden seventhien scell. zes penningen van XL groeten ‘t pond. Ende dat vuyt zaecke, dat hij gemaect ende geleverd heeft een geschreven ende gestoffeert glas, staende in dat koer achter dat hooch altaer in der Buerkercke der stadt van Utrecht, daer inne staende die figueren van de keyser ende keyserinne mit Haere Mat. kinderen ende die visitacie van onser Liever Vrouwen tot Elisabeth (in memorie, dat op onser Liever Vrouwen Visitacien avont de stadt van Uutrecht gecomen is uut handen van huere vianden) mit die wapenen van den keyser ende andere personagien, achtervolgende ‘t vidimus tot Bruessel daervan geconcipteert, welck glas hem aenbestaet was van wegen der Key. Mat. by den voorn. rentmr. te maecken om die somme van hondert vijff ende twintich gelycke ponden, mits condicien, dat hy tot zyner coste zoude vercrigen ende doen maecken dat patroen by meester Jennin van Mabuze, werckgeselle in zijn tijt van schilderijen ende voorts ‘t zelve glas te maecken achtervolgende zeeckere vorderden daervan gemaect, ende alzoo hy lange vervolcht heeft anden voorn. Jennin omme ‘t zelve patroen te gecrigen ende Jennin voorss, daernaes deser werlt overleden es, heeftet voorss. patroen by een goet werckgeselle doen maecken ende ‘t zelve glas geleverd ter plaetse voorss. Ende mitsdien dat hy nyet voldaan en hadde te leveren ‘t patroen van den voors. Jennin, als hy schuldich was te doen, es hem by goede mannen nyet meer toegeseyt te ontfangen van den voorn. rentmr. dan die voors. somme van CIX £ XVII s. VI d. Blyckende by

¹⁾ Rijksarchief Utrecht, Rechterlijke archieven (archief van de Rekenkamer) inv. no. 379.

de quytancie in date den XVIen Juny Anno XVe driendertich, hier overgelevert.

Daaromme hier die voors. somme van
CIX £ XVII s. VI d."

In margine staat nog:

„By opene brieven upt eerste arle. van 't voirg. blat overgelevert blijkt, dat tot dit glas geordonneert is te bet. CXXV £. Uit bestecken, hier overgelevert, blijkt, dat dit glas voir de selve CXXV £ besteet is ende by gebreck van 't patroen van Jan Maubeuss is 't gemodereert op dese somme blijckens by zijn quittance hier overgelevert".

Het stuk spreekt voor zichzelf: Jan Pietersz., een „glaesmaecker" uit Oudewater, dus een Hollander, die wellicht reeds eerder opdrachten van zijn hoogen meester had uitgevoerd, blijkt de vervaardiger te wezen van het glas, waarmee de nieuwe landsheer omstreeks 1530 de Buurkerk vereerde.

Een glas met een voorstelling, welke bij de Utrechters de herinnering levend deed houden aan de verrassing der stad door de Bourgondische troepen en de nederlaag der Gelderschen in 1582, waardoor de stad en ook het Nedersticht voor 's Keizers vijanden verloren ging: dagelijks konden Utrechts burgers zich in hun Buurkerk bezinnen op het feit, dat men sedert Onzer Lieve Vrouwe Visitatio-avond, dus 1 Juli, van het jaar 1528 ook te Utrecht had op te zien tegen de figuren van de „keyser ende keyserinne mit haerre Majt. kinderen": de nieuwe landsheerlyke dynastie in 't Sticht.

De „boode die tot Culenborch ende Oudewater ging aen den meyster", zal ten slotte bij den glazenier Jan Pietersz. te Oudewater zijn terecht gekomen.

De Culemborger Antonis Eversz. heeft de opdracht voor de Buurkerk althans niet gehad.

Wat betreft diens briefje aan Lalaing is het geenszins uitgesloten, dat er inderdaad sprake van is geweest, dat de keizer ook aan de Domkerk een glas zou schenken en dat Antonis Eversz. naar de leverantie hiervan gedongen had. Mogelijk is dit glas nimmer uitgevoerd.

Het meest merkwaardige in dit stuk is echter wellicht het feit, dat er de „werckgeselle van schilderien" meester Jennin van Mabuze in genoemd wordt, door welken het patroon voor het glas vervaardigd moest worden. Deze, beter bekend als Jan Gossaert van Mabuze, de „schilder-hoveling in het gevolg van de bastaarden der Bourgondien, die het ambt van admiraal verwisselen voor den bisschopsstaf", was omstreeks 1478 geboren en werd in 1503 als Jennyn van Hennegouwen ingeschreven in de „Leggeren" van het Antwerpsche St. Lucas-

gilde. In 1508 treedt hij in dienst van den bastaard Philips van Bourgondie, die, na zijn Italiaansch gezantschap als admiraal te Middelburg verblijf hield en vervolgens van 1517 tot zijn dood in 1524 de bisschopsstoel te Utrecht bekleedde. In 1524 verhuist Mabuze van Utrecht naar Middelburg om in dienst te treden van den admiraal Adolf van Bourgondie, een neef van Philips. Daar zou hij, volgens onderzoekingen van zijn biograaf Achille Segard¹⁾ einde 1533 of begin 1534 overleden zijn.

Nu moet het in de medegedeelde rekenpost opvallen, dat Jan Pietersz. op 16 Juni 1533 kwitantie zou hebben gegeven voor het verminderde bedrag (verminderd, omdat hij, aangezien Mabuze overleden was, het patroon door een ander had laten maken). Immers Ségard deelt mede, dat Mabuze op den laatsten dag van Juni 1533 zijn testament gemaakt zou hebben (vermeld in een akte van de Weeskamer te Veere van 11 April 1536).

Als aanduiding van het jaar, kan 1533, hetzij in de akte van de Weeskamer, hetzij in de domeinrekening (die in 1536 werd afgehoord) verkeerdelijk zijn, terwijl het ook niet onmogelijk is, dat Pietersz., nog vóór de dood van Mabuze zich tot een ander kunstenaar had gewend.

In elk geval is het niet ondienstig, dat de sterfdatum van Mabuze nog eens nader door een onderzoeker onder de loupe wordt genomen.

Tot besluit van deze uitweiding over het glasraam van Karel V in de Buurkerk, moge er nog eens de aandacht op gevestigd worden, hoe treffend in de aangehaalde rekenpost de medewerkers aan de tot standkoming van dit 16e eeuwse gebrandschilderd raam worden onderscheiden.

Op grond van een ontwerp, een vidimus, neemt een „glaesmaker" aan het raam te vervaardigen. Deze moet zorg dragen voor een „patroon", de werkteekening, welke door een schilder van vermaardheid moet worden vervaardigd. Het gebrandschilderd glas zelf wordt echter geheel door den glazenier, stellig een zeer bekwaam en ervaren ambachtsman uitgevoerd.

Deze scheiding tusschen den vervaardiger der patronen (welke dikwerf verhandeld werden) en den uitvoerder van het werk komt in de zestiende eeuw menigvuldig voor en is iets, waarmede men bij de toeschrijving van werkstukken terdege rekening moet houden.

Beitreurend, dat dit ongetwijfeld voor historie en kunstgeschiedenis zoo belangwekkende raam verloren is, gegaan, mogen wij eindigen.

Culemborg — Tjandjoer 1946.

Mr. P. J. W. BELTJES.

¹⁾ Vgl. Achille Ségard, Jean Gossart dit Mabuze.

KLEINE MEDEDEELINGEN.

Utrechts ontwikkeling als koopstad in de middeleeuwen. — „Krachtiger en bestendiger dan Tiel en Deventer”, schrijft prof. dr. J. F. Niermeijer in „*De wording van onze volkshuishouding*” (’s Gravenhage, 1946. 80 Blz. 40—43) „heeft Utrecht als koopstad gebloeid.” — „Utrecht staat met de oceaan in rechtstreekse verbinding; het ligt aan de oevers van de Rijn, die steeds vol schepen zijn. In een vredege vlakke rijen zich de liefelijke velden aaneen, waar de zeeschepen af en aan varen. De stad is drie dagmarsen van zee verwijderd. Schoon van wijngaarden verstoken, is zij omringd door fraaie akkers. Men vangt daar zo ontelbare haringen en andere vissen, dat de netten scheuren. Van hier uit steken de Engelsen gewoonlijk de zee over... Het gehele land, dat de Rijn van de zee scheidt, is aan bisschop en geestelijkheid van Utrecht onderdanig. Doch over meer dan dat beschikken zij eershalve! Hun staan de goederen ten dienste, die de golven uit het land der Angelen herwaarts voeren; aan hen is het wilde volk der Friezen dienstbaar met den arbeid zijner handen; ja, de Elzas, de Maas, de Moezel en de Main zijn hun dienaren.”

Aldus bezong omstreeks 1186 een oude kapelaan van het keizerlijk hof, Godfried van Viterbo — een Saks van geboorte, veelbereisd in de dienst des rijks —, wat hij kennelijk met eigen ogen gezien had. Bepaaldelijk de rijke inkomsten, welke de Utrechtse kerk uit de handel — door haar rechten op tol, munt en anderszins — ontving, hebben indruk op hem gemaakt.

„Zijn handelsbloei, die in de 12e eeuw snel steeg, had Utrecht goed-

deels te danken aan de nieuwe ontwikkeling der betrekkingen tussen de Duitse Noordzeekust en de Oostzeelanden ener- en Vlaanderen, waar het stedelijk leven in snelle opkomst was, anderzijds. Deze handel volgde de binnenweg door het Sticht langs Vecht, Vaartse Rijn en IJssel, dwars door de stad Utrecht, die ten behoeve van dit verkeer tegen 1200 (misschien al eerder) de tegenwoordige Oude, toen Nieuwe Gracht deed graven met zijn „werven” en zijn onmiddellijk daaraan grenzende wijnkelders en pakhuizen. Friese, Nedersaksische en Deense kooplieden, die de producten der noordelijke landen hierheen voerden, vonden in Utrecht een markt, waar zij zich tevens van retourladingsen, bestaande uit Vlaamse lakens, Zeeuws en Westfries zout, Rijnse wijn, konden voorzien, die van Hamburg vormden er zelfs een eigen hanze. Ook van graanimport uit het Rijnland vernemen wij wederom. In weerwil van vervoertechnische hinderpalen — men moest weldra zowel benoorden als bezuiden de stad, bij Maarsen en aan het Gein, in lichters overladen — duurde dit vertier in de 13e eeuw onverzwakt voort; pas laat in die eeuw verslapte de aantrekkingskracht van de Utrechtse markt.

„Voor twee producten der lage landen was Utrecht het aangewezen marktcentrum, producten, die van nu af in het verkeer zowel Rijn- en Maas-opwaarts als naar de Noordduitse kusten een eerste plaats zouden bekleeden: zeevissen en zout. Zij vormden de grondslagen van Utrechts commerciële positie. Toen Lodewijk van Loon zich in 1204 de steun van den Utrechtsen bisschop wilde verzekeren in zijn

strijd om Holland, moest hij o.m. beloven alle kooplieden, die met zout op weg naar Utrecht door Holland trokken, ongemoeid te laten.

„Een zeer werkzaam aandeel aan het Utrechtse marktverkeer, zowel door import als door export, nam de eigen burgerij dier stad; bepaaldelijk met het Rijnland onderhield zij nauwe betrekkingen. Reeds het 11e-eeuwse toltarief van Koblenz maakt melding van de Utrechtse kooplieden; hun tol bestaat in herfst en winter uit haring en wijn, in lente en zomer uit zalm. En ondanks het streven van Keulen, dat zich rond 1150 openbaarde, om de Rijnhandel bij zich te doen halthouden, geen vaart van Nederlanders verder stroomopwaarts te dulden, vinden wij nog in de eerste helft van de 13e eeuw Utrechtnaars in Spiers werkzaam. Zij waren verenigd in een „hanze op de Rijn”. Ook in Engeland en aan de Elbe treffen wij kort na 1200 hun sporen aan.

„Tot goed begrip van de economische functie van een handelscentrum als Utrecht is het dienstig zich de grote verandering te binnen te brengen, welke in de 12e eeuw in het handelsleven plaats greep. Er voltrok zich een ommekeer in de verhouding van de kooplieden tot de omringende maatschappij. Tot nu toe waren zij niet meer dan een soort outlaws; geen banden verbonden hen met een bepaalde streek; hoogstens vormden zij hier en daar nederzettingen om er de winter door te brengen of goederen op te slaan. Geen ander recht gold voor hen, dan hetgeen zij onderling overeen kwamen; altijd gewapend en meestal schaarsgewijze, om zich en hun goed door vereende krachten te beter te beschermen, begaven zij zich op reis. De veelal vijandige gezindheid

der gezeten bevolking, waar ze ook kwamen, deed een zekere internationale solidariteit tussen hen geboren worden. Grenzen waren aan hun arbeidsveld niet gesteld; Tielse en Antwerpse kooplieden-zeerovers b.v. zwierven op het eind van de 11e eeuw in de Middellandse zee rond, waar zij zich aansloten bij het leger der kruisvaarders.

„Dit alles veranderde nu langzaam aan. De kooplui kozen een domicilie, traden vaak in een vaste relatie tot een of andere kerkelijke stichting, waartegen hun handelsnederzetting aanleunde, vormden blijvende, op het uitoefenen van publiek gezag gerichte corporaties; kortom, de stad ontstond. Voor het vroegere internationalisme kwam een stedelijk patriotisme in de plaats, gedragen door de zich tot een patriciaat consoliderende klasse van handelaars-op-den-vreemde, die, in een gilde verenigd, het stadsbestuur bemachtigden. Soortgelijke verschijnselen deden zich elders evenzeer als hier voor, en dit alles liep uit op een ingrijpende wijziging in de structuur van de handel. Concurrentie tussen stedengroepen ontstond, met het gevolg, dat men allerwegen den vreemde weliswaar niet ging weren, maar toch bepaalde grenzen stelde aan zijn activiteit.”

Michael Heynrickss. boekbinder. — Onder de elf bij naam bekende boekbinders, die in de tweede helft der 15de en gedurende de geheele 16de eeuw te Utrecht buiten de kloosters gewerkt hebben, is Michiel Hendrikszoon een zeer productief vakman geweest. De door hem vervaardigde banden werden, voor zoover ze bewaard bleven en bekend zijn geworden, door dr. A. Hulshof en mr. M.

J. Schretlen in hun geschrift over „de kunst der oude boekbinders” (Utrecht, 1921) beschreven en voor een belangrijk deel ook afgebeeld (blz. 32—35 en pl. XXIV—XXVII). Hij werd den 20sten Juli 1548 als burger van Utrecht, zonder de vaak gebruikelijke vermelding zijner herkomst, ingeschreven. Zeer waarschijnlijk was hij toen al eenige jaren te Utrecht werkzaam geweest. Een paar zijner banden, waarbij de hierachter nader te beschrijven band, dragen het jaartal 1545.

Voor de versieringen zijner banden maakte hij grotendeels van rolstempels gebruik, smalle koperen cilindrs, een paar centimeters breed met vrij diep ingegraveerde voorstellingen, welke al rollend in het leer werden gedrukt. De in die cilindrs gegraveerde figuren herhaalden zich dus meermalen in de versiering van den band, naar gelang zijner grootte. Slechts één plaatstempel, ter grootte van 6.2×4 cm., Adam en Eva onder den boom voorstellend, was tot nu toe uit M. H.'s werkplaats bekend. Uit den catalogus eener tentoonstelling van „historical and armorial bookbindings”, welke in 1937 in de universiteitsbibliotheek te Londen plaats vond, blijkt echter, dat ook daar een geplaatstempelde band van zijn hand aanwezig is. De bruin kalfsleeren band, die om een Neurenbergsche klein-kwarto uitgave van 1544 getrokken is, draagt op vóór- en achterplat den afdruk van een vrij groot plaatstempel (misschien 11×7 cm.) met gestyleerde eikels en bloemen als hoofdmotief van het omliggende middenstuk (8×3 cm.). Dit veld is door een rand, weer rechthoekig, omgeven, waardoor een rank van distel (acanthus)-bladeren, gekoppeld met eikels en artisjokken, golfte. In het

midden van de verticale zijden zit een naar binnen gewende gevleugelde draak, en de benedenrand wordt door een schild met de letters M. H. onderbroken. Om dit geheel is twee maal, ongeveer 1 cm. van elkaar, een kader van drie lijnen getrokken en zijn de door deze lijnen in de hoeken gevormde vierkantjes met een op de binnenhoek steunende fleur-de-lis (Bourbonsche lilië) versierd. Het geheel is een zeer mooi voorbeeld van de Utrechtsche bindkunst dier dagen.

E.

Stadsuitbreiding in den laatsten tijd. — Op 23 April i.l. heeft de N.V. Utrechtsche Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen, gevestigd te Utrecht, haar 50-jarig bestaan herdacht. Aan een bij die gelegenheid uitgegeven overzicht van de werkzaamheden der vennootschap, die met de stadsuitbreiding hebben samengehangen, is het volgende ontleend:

De vennootschap werd 23 April 1897 opgericht. Het maatschappelijk kapitaal bedroeg f 500.000, waarvan f 393.000 werd geplaatst en volgestort. De eerste aankoop betrof een belangrijk perceel moesland tusschen de tegenwoordige Burgemeester Reigerstraat en de Julianalaan. Voor de verbinding, die tengevolge daarvan met het Wilhelminapark verkregen kon worden, betaalde de Maatschappij een belangrijke bijdrage aan de gemeente. Op bedoeld terrein staat thans de reeks heerenhuizen, die de westzijde van het park vormen. Ook het complex gronden, waarop zich thans de Johan de Wittstraat en de Hugo de Grootstraat met het tusschen liggende gedeelte Maliesingel bevinden, werd door de maatschappij in exploitatie gebracht.

Vervolgens kwam een belangrijke

aankoop tot stand van gronden aan weerszijden van het Merwedekanaal, waar zich thans de sluizen bevinden. Deze zeer uitgestrekte terreinen waren tevoren eigendom van een Groningsche familie. Aan de overzijde van het kanaal werden deze terreinen aanvankelijk geëxploiteerd als fabrieksterrein. Achtereenvolgens verrezen daar de Veekoekenfabriek, de Vereenigde Blikfabrieken, de Koekfabriek „De Zwaluw”, de Kurkplatenfabriek en verschillende kleinere bedrijven. Thans zijn daar enkele andere bedrijven gevestigd.

Het overige, daarnaast, bij het park Oog-in-Al gelegen terrein werd in latere jaren geëxploiteerd als bouwterrein: de Everard Meysterlaan, de Goethestraat en verscheidene dwarsstraten.

Aan de stadszijde van het kanaal ontstond een nieuwe woonwijk: het

rayon Groeneweg-Laan van Nieuw Guinea-Timorkade met aansluitende stratennet.

Ook elders in den lande ondernam de Maatschappij in den loop der jaren onderscheidene exploitaties, o.a. te Voorburg en te Hilversum.

Van den laatsten tijd dateert de exploitatie van het terrein „Jaffa”, de bekende, van de familie van Beuningen, aangekochte bezitting, die 17 hectaren bedroeg. Hier werd een nieuwe woonwijk met het Majellapark aan de westzijde der stad Utrecht toegevoegd. Honderden huizen werden hier reeds gebouwd en een groot onbebouwd terrein wacht op gunstiger tijden.

Ten slotte zij nog vermeld, dat eenige jaren geleden aangekocht zijn de nog onbebouwde terreinen van het Park Arenberg in De Bilt, die straks wellicht een begerd object ter bebouwing zullen zijn.

BOEKAANKONDIGING.

C. W. Vollgraff, G. van Hoorn en J. H. Jongkees. *Proefgravingen ten Oosten van het Domplein te Utrecht*. (Mededeelingen der Kon. Nederlandsche Akademie van Wetenschappen, afd. Letterkunde N.R., Deel IX, no. 7). Amsterdam, 1946. (28 blzn. met 3 pln.) 80.

De wetenschappelijke resultaten van de bekende opgravingen, achtereenvolgens gedurende het tijdvak 1929—1938 ondernomen, zijn zóó opzienbarend geweest, dat de kleinere, incidenteele proefgravingen, toen en later elders in de stad verricht, er eenigszins de belangstelling van het publiek door zijn achteraf gedrongen.

Wij denken daarbij aan de opgravingen op het Buurkerkhof, aan de Oude Gracht, de Kromme Nieuwe Gracht

en laatstelijk in de voormalige Wijk C. Onder deze kleinere archaeologische ondernemingen neemt ook de proefgraving, in het opschrift van deze aankondiging vermeld, een plaats en lang niet de geringste plaats in. Zij werd reeds verricht in de maand September van het jaar 1943, maar het verslag er van verscheen eerst het vorige jaar, terwijl de aankondiging in dit Maandblad zeer tot het leedwezen van schrijver dezes vertraging heeft ondervonden.

Het terrein van de onderhavige proefgraving was de tuin van het Agentschap van de Nederlandsche Bank, Achter St. Pieter 22 hier ter stede, dus gelegen binnen de bocht van de Kromme Nieuwe Gracht en in het gebied van de latere immunitet van

St. Pieter. De gelegenheid er toe werd geboden door den Agent der Nederlandsche Bank, Jhr. F. Beelaerts van Blokland, aan wiens voorkomendheid en belangstelling in oudheidkundig onderzoek de ondernemers der proefgraving terecht hulde brengen.

Een overzicht voor dit Maandblad te comprimeeren uit het officieele verslag, waar het hier om gaat, was geen gemakkelijke taak, doorspekt als dit is met talloze opgaven van dieptematen van den onderzochten bodem, van profielen, van de resultaten van bijkomstig mineralogisch, botanisch, zoölogisch en chemisch onderzoek, terwijl een uitvoerige lijst van gevonden objecten en situatie- en profielteekeningen het waardevol opstel opluisteren, maar ook het overzicht niet vergemakkelijken. Er moge dus hier slechts een zeer globaal overzicht gegeven worden van de behaalde resultaten van het onderzoek.

Het doel der opgraving was een kijk te krijgen op het bodemprofiel ter plaatse in vergelijking met het reeds bekende profiel op het Domplein, en voorts inzicht te verwerven ten aanzien van de eventuele bewoning in den Romeinschen tijd van het terrein ten Oosten van het Romeinsche castellum. Beide doelstellingen zijn volkomen verwezenlijkt.

Er zijn in den tuin van het voornoemde Agentschap achtereenvolgens drie proefputten gegraven, gemerkt A, B. en C, waarvan de eerste twee om verschillende redenen opgegeven moesten worden en alleen de laatste, C., als uitgangspunt van het verdere onderzoek werd genomen, al hebben enkele verschijnselen, waargenomen in de putten A. en B, aanvullend en vergelijkend kunnen werken.

Onder den zwarten grond aan de

oppervlakte van het terrein verschenen in den steek van van 2.10 en 2.35 m. diep de eerste resten van een bewoning uit den Romeinschen tijd, de jongste dus, waarvan de duur blijkens de dateerbare vondsten gelegen moet hebben van den tijd van Hadrianus af tot ten minste het einde der tweede eeuw. Onder deze bodemlaag werd een andere gevonden, samengesteld uit gele klei met veel zand in onregelmatige laagjes er tusschen, die blijkens de bovenvermelde onderzoekingen van natuurwetenschappelijke aard wijst op een natuurlijke ophooging, die alleen door een overstroming kan zijn veroorzaakt, waarbij ook zeewater naar Utrecht moet zijn gevloeid. Er kon worden vastgesteld, dat deze overstroming onder of kort na den tijd van Nero moet hebben plaats gehad en het lijdt geen twijfel, of het moet die geweest zijn van het jaar 70, waarvan Tacitus gewag maakt. Op ongeveer 3.40 m. diepte volgde op deze overstromingslaag een vrijwel horizontale brandlaag, het bovenvlak van de volkomen ongestoorde woonlaag van het jaar 69, waarvan het Domplein zo welsprekend heeft getuigd, al kreeg men den indruk, dat men hier, niet als op het Domplein, met een behoorlijk militair houten bouwwerk, maar met lichte en ruwe hutten (canabae) heeft te doen gehad. Deze woonlaag, in 69 verbrand, moet in begin gedateerd hebben uit den tijd van Claudius (41—54). Hieronder nu ligt weer een overstromingslaag van dezelfde samenstelling, als van de reeds bovenvermelde, op grond, waarop de Romeinen zich het eerst zullen hebben gevestigd. Weer onder deze tweede, dus oudere overstromingslaag werd tot op 4 m. diepte een laag grijze klei aangetroffen, klaarblijkelijk ook door

de rivier aangebracht, terwijl een zwakke aanwijzing op mogelijk eenigszins brak water duidt. Onder deze kleilaag werd met de grondboor ten slotte veen aangeboord. Dieper dan de woonlaag van $\pm 47-69$ werden geen sporen van bewoning gevonden.

De schrijvers van het verslag spreken als hunne conclusie uit, dat het volkomen duidelijk geworden is, „dat de Rijn, in wiens bedding genaamd Oudelle in de veertiende eeuw de Nieuwe Gracht is gegraven, niet, zooals zoo vaak is gedacht, ongeveer in dezelfde richting ten O. van de Romeinsche legerplaats op het Domplein verder vloeide, maar ter hoogte van Paushuize naar het Oosten omhoog. De canabae van het Romeinsche castellum zijn niet door de rivier gescheiden geweest van het castellum zelf. En verder: „De Kromme Nieuwe Gracht is derhalve, evenals later de Nieuwe Gracht, gegraven in de oude bedding van den Rijn; de onregelmatige vorm van haar Noordelijke helft vindt hierin eene gereede verklaring”. Vervolgens worden dan de resultaten van de waarnemingen van de grondlagen hier en op het Domplein met elkaar vergeleken en komen de onderzoekers daarbij tot de conclusie, dat systematische ophooging van het terrein der Romeinsche legerplaats niet heeft plaats gehad, al ligt dit volstrekt hooger dan zijn omgeving en al zullen de Romeinsche krijgslieden, die het kamp optrokken, dat terrein wel eenigszins hebben genivelleerd, hetgeen op de plaats van het onderhavige onderzoek niet heeft plaats gevonden.

Ten slotte wordt aandacht gewijd aan het voorkomen in de nederzetting van na 70 onder meer van talrijke brokstukken van groote aarden vaten (dolia), vermoedelijk wijnvaten, wat

zou kunnen wijzen op de aanwezigheid te dezer plaatse van eenige wijnhuizen. Interessant is in dit verband, dat het chemisch onderzoek van een gele, in enkele gevallen van een donkere aanslag op een aantal van hier ter plaatse ook gevonden witte wijnkruiken het gebruik van dit aardewerk als zoodanig schijnt te bevestigen.

Wie meer van de resultaten van deze belangwekkende proefgraving wil weten, waarbij met de archaeologen vertegenwoordigers van verschillende exacte wetenschappen, als reeds zoo dikwijls tevoren, hebben samengewerkt, leze het verslag zelve.

Het behoeft geen betoog, dat de verslaggevers — en terecht — ook hulde brengen aan den bijstand en de betoonde ervaring bij hun werk onderzochten van den hoofdopzichter van gemeentewerken, den heer W. Stouker, aan wiens toewijding en kennis het archaeologisch en historisch onderzoek van het oude Utrecht reeds zooveel te danken heeft gehad.

W. A. F. B.

Bronnen tot de bouwgeschiedenis van den Dom te Utrecht, uitgegeven door N. B. T e n h a e f f (+). Tweede deel, eerste stuk: Rekeningen 1395—1480. Rijks geschiedkundige publicatiën no. 88. 's-Gravenhage, 1946.

Nadat bij Kon. Besluit van 26 Maart 1902 de Commissie van Advies voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën was ingesteld (in 1936 is zij opgeheven, maar de aanleiding daartoe was weinig bevredigend, gelijk in het Nederlandsch Archievenblad 1936/37 is uiteengezet), gaf zij in 1904 als eerste resultaat harer werkzaamheden een „Overzicht van de door bronnenpublicatie aan te vullen leemten der

Nederlandsche geschiedenis" uit. Onder de hier opgesomde uitgaven, waarvan haars inziens behoefte bestond, noemde zij onder no. 11 als afzonderlijke uitgave de bouwgeschiedenis van den Dom te Utrecht. Hoewel zij het zeer de vraag achtte, of voor de kunstgeschiedenis de werken der Rijks Geschiedkundige Publicatiën zouden moeten worden opengesteld, zoo meende zij toch voor de koningin der beeldende kunsten, de architectuur, een uitzondering te moeten maken. Over het ontstaan van de ons door de Middeleeuwen nagelaten belangrijke bouwwerken is over het algemeen nog al wat in archieven te vinden. Een publicatie daaruit zou, gelijk het Programma beoogt, belangrijk zijn voor de kennis van de ontwikkeling van de architectuur, maar bovendien zou deze de geschiedenis van den arbeid kunnen belichten en ons op de hoogte brengen van loonen en prijzen. De commissie sprak als haar wensch uit, dat voorloopig de bouwgeschiedenis van één monument nauwkeurig zou worden beschreven, en zij meende, dat de hoofdkerk van het bisdom, waartoe het grootste gedeelte van ons land heeft behoord, de Dom van Utrecht, daarvoor moest worden gekozen. Immers, het geheele gebouw, behalve koor en toren, maar met inbegrip dus van het thans niet meer bestaande langschip, is afkomstig uit een tijd, waarvan de rekeningen nog alle bewaard zijn gebleven. Aan deze uitgave zouden, zoo was de wensch der commissie, platen moeten worden toegevoegd.

Ongetwijfeld is dit onderwerp vooral door toedoen van wijlen den Rijksarchivaris in Utrecht Mr. S. Muller F.zn. op het programma geplaatst, gelijk hij het was, die in 1920 tot de

onderhavige uitgave het initiatief nam en bij de Commissie het voorstel indiende om Dr. N. B. Tenhaeff (geboren in 1885 en in 1913 te Utrecht gepromoveerd) onder zijn leiding met die uitgave te belasten. Het heeft meer dan een jaar geduurd, eer de Ministeriele goedkeuring op het door de commissie ingediende plan van uitvoer werd verkregen en in Januari 1922 eindelijk werd aan Tenhaeff de definitieve opdracht verleend. Door dit uitstel heeft Mr. Muller, die met 1 Januari 1921 den archiefdienst verlaten had, ten gevolge zijner achteruitgaanden gezondheidstoestand nauwelijks meer zijn medewerking aan de onderneming kunnen geven, al besprak hij met Tenhaeff diens werkplan. Zoo is deze laatste, jong en in de kracht van zijn leven, aan den arbeid getogen. Weinig zal hij hebben vermoed, dat niet slechts de vader van het plan, Mr. Muller, maar ook hij zelf de verschijning niet meer zouden beleven. Men houde hierbij in het oog, dat het werk ook thans nog op geen stukken na voltooid is. Het boekwerk, welks titel hierboven is weergegeven, vormt slechts het eerste stuk van het tweede deel, terwijl de inleiding ons mededeelt, dat, volgens den oorspronkelijken opzet althans en de door Tenhaeff met Muller gemaakte afspraak, de geheele uitgave twee deelen, elk van twee stukken, zou moeten omvatten. Maar: „Het oorspronkelijke plan van deze uitgave heeft niet veel kans meer, in afzienbaren tijd verwezenlijkt te worden", aldus de eerste zin van de nog door Tenhaeff opgestelde inleiding. Gevoelde deze harde werker zich oud, moe en teleurgesteld, toen hij die woorden schreef? In den beginne liet het zich aanzien, dat de uitgave met enkele jaren gereed zou kunnen

zijn, al bleek reeds spoedig, dat de oorspronkelijke opzet eenigszins diende te worden uitgebreid. De bedoeling is steeds geweest, dat het tweede deel het eerst zou verschijnen. In October 1926 werd het ter perse gelegd en in haar verslag over 1926 sprak de commissie als haar verwachting uit, dat het in 1927 het licht zou zien. Daarna zijn de moeilijkheden gekomen. Tenhaeff's werkkroeg bij het onderwijs vorderde hem meer en meer op, maar in 1932 kon hij zijn arbeid aan deze uitgave hervatten. Een gedeelte was reeds afgedrukt en in 1933 was de kopy persklaar. Toen kwam het noodlot: op de Staatsbegroting voor 1934 werden op een klein bedrag na geen gelden voor den druk der Rijks Geschiedkundige Publicatiën meer beschikbaar gesteld. Blijkens het laatste door de commissie uitgebrachte verslag verkeerde de zaak in 1936 nog steeds in statu quo. Nadien is de druk hervat en het laatste vel in Augustus 1938 gezet, maar bij het overlijden van Tenhaeff in de eerste dagen van Januari 1943 was met de bewerking van de indices nog slechts een aanvang gemaakt. Anderen hebben zijn met zooveel enthousiasme begonnen werk moeten voltooien. De oorlog zal er mede schuld aan zijn, dat het werk in 1946 eindelijk het licht kon zien.

De rekeningen uit het archief van het Domkapittel, die aan Tenhaeff ten dienste stonden, gaan niet verder terug dan het jaar 1395. De kathedraal der bisschoppen van Utrecht had toen reeds een lange geschiedenis achter zich. Voor hen, die zich over de lotgevallen der Domkerk te Utrecht oriënteren willen, vormt het tijdens den oorlog in de Erasmus-librye verschenen boekje van Dr. E. H. ter Kuile een uitnemend gids, waarin

deze de nieuwste hem bekende vonden en de bij de laatste restauratie verkregen gegevens heeft verwerkt.

De romaansche kerk, die men veelal den Dom van bisschop Adelbold noemt, en die in 1023 op plechtige wijze werd ingewijd, is nadien vervangen door het gothische gebouw, voor welks fundamenteen bisschop Hendrik van Vianden (1250—1267) den eersten steen legde. Volgens de overlevering zou dit in 1254 zijn geschied. Tot het einde der 14e eeuw waren van de kerk het priesterkoor met enkele omliggende kapellen gereed gekomen, terwijl men eveneens den toren, een groot eind ten Westen van het schip van den romaanschen Dom gelegen, voltooid had (1321—1382). Voor al deze bouwwerkzaamheden ontbreken de voornaamste gegevens in het archief van het Domkapittel, doordat de rekeningen uit dien tijd zijn verloren gegaan. Eerst voor de daarna volgende periode, waarin de kruisgang, de kapittelzaal (thans aula der universiteit), het dwarsschip en het niet meer bestaande langschip tot stand kwamen, zijn de rekeningen bewaard gebleven en thans over het tijdvak 1395—1480 in druk verschenen. Hoewel het eerst de bedoeling geweest is het jaar 1517, waarin het werk aan het langschip werd gestaakt, als grens aan te nemen, heeft Tenhaeff later ontdekt, dat nog tot 1528 materialen werden aangekocht en werklieden in dienst waren, en dat voor de aankleding van den Dom ook de latere rekeningen tot de Hervorming toe moesten worden nagezien.

Het werk is in vier rubrieken verdeeld, welke niet gemakkelijk te vinden zijn door het ontbreken van een inhoudsopgave, die men vermoedelijk

voor het tweede stuk van dit deel heeft bestemd. Dit eerste stuk nu bevat de volgende afdeelingen: A. De oudste rekeningen van den fabriekmeester, 1395—1450; B. De rekeningen der prebenda defunctorum, 1402—1448; C. *Analecta* uit de rekeningen van den fabriekmeester, 1460—1479; De rekening der prebenda defunctorum, 1461—1462; D. Tabellen. Hierop volgen dan nog een index van persoons- en plaatsnamen, een index van zaken en een glossarium benevens enkele corrigenda. Wie het een of ander uit den rijken inhoud van dit boek wil opzoeken, wordt door deze uitvoerige en blijkens steekproeven met zorg bewerkte klappers gemakkelijk wegwijs gemaakt. En niet slechts hij, die belangstelling voor de bouwgeschiedenis van den Dom heeft, zal die hier bevredigd vinden. Ook voor de meer algemeen-kerkelijke geschiedenis van het bisdom en voor de topografie der stad Utrecht bevat het boek stof te over. Wie in dit deel bladert, ontdekt van allerlei lezenswaardigs in de noten, waarin met groote uitvoerigheid en belezenheid verschillende punten worden toegelicht. Eén enkele aanvulling moge hier haar plaats vinden. Op blz. 265 komt een post voor, waarin de fabriekmeester in 1450 een uitgaaf van 36 stuivers heeft verantwoord voor planken „in die cantat op te sitten”. Volgens de toelichtende noot zou met het woord *cantat* bedoeld zijn de 4e Zondag na Paschen, die naar het eerste woord van den Inleidingszang (*Introitus*) *Cantate* genoemd wordt. Dit is slechts ten deele juist. De bijeenkomst, waarvoor deze zitgelegenheid werd gemaakt, was de synode, die volgens het Rechtsboek van den Dom op Maandag, volgende op den Zon-

dag na Hemelvaartsdag, door den bisschop gehouden werd. In den tijd van Wstinc, die het Rechtsboek omstreeks 1342 voltooide, was de aanvangsdatum dus een week verschoven, want *Cantate* is de Zondag vóór Hemelvaartsdag, maar de naam bleef voor de synode in gebruik, gelijk o.a. blijkt uit een door Dodt van Flensburg gepubliceerd extract uit het Buurspraeckboek der stad Utrecht (*Archief*, V, blz. 77).

De bouwgeschiedenis van de Domkerk tusschen de jaren 1395 en 1480 wordt dus door de publicatie van Tenhaeff toegelicht, en al zijn reeds verschillende verhandelingen aan den Dom gewijd, een nieuwe groote monografie kan eerst geschreven worden, gelijk Dr. Ter Kuile in zijn boven geciteerd boekje heeft opgemerkt, wanneer alle beschikbare rekeningen zullen zijn gepubliceerd. Al zijn wij met het thans verschenen fragment dus wel op den goeden weg, het einddoel is nog bij lange na niet bereikt. Het merkwaardige is echter, dat het hier aangekondigde deel toch een eigen waarde heeft, omdat het betrekking heeft op het nog bestaande gedeelte der Domkerk. Wat na de hier uitgegeven rekeningen komt, betreft voornamelijk den bouw van het langschip, dat door de stormramp van 1674 is verwoest, en welks ruïnes in 1826 opgeruimd zijn.

Toch was Tenhaeff's voornaamste streven niet om den bouwkundige archivalisch materiaal te verstrekken ter vergrooing zijner kennis van het gebouw. In dat geval zou het niet noodig zijn geweest om ook zelfs maar een deel der rekeningen volledig af te drukken, maar had hij met een keuze der op het onderwerp betrekking hebbende rekeningposten kunnen volstaan.

Het is dan ook een ander doel, dat Tenhaeff voor oogen heeft gehad: hij wilde de sociaal-organisatorische zijde van dit bouwbedrijf laten zien. Hij wilde duidelijk maken, hoe een kleine groep menschen, het kapittel der kathedraal van den Utrechtschen bisschop, gedurende meer dan twee eeuwen het idealisme en de volharding heeft kunnen behouden om steeds maar weer met den bouw dier groote kerk voort te blijven gaan. Want, al was dit dan de hoofdkerk van het bisdom en kwamen de overigens toch altijd beperkte geldmiddelen uit dat geheele uitgestrekte gebied, uiteindelijk was het toch dat naar verhouding kleine college van nog geen veertig man, dat als bouwheer optrad. En ook nog wilde Tenhaeff laten zien, hoe het kwam, dat men bij dien bouw tot een in onze moderne oogen zoo uitermate traag tempo gedwongen was, zoo traag, dat niemand ooit het geheel overzag, maar bouwheeren en architecten nooit meer dan telkens een brokstuk tot voltooiing konden brengen. De oorzaken daarvan liggen ten deele op technisch gebied, maar waren ook van financieelen aard. Het eerste kunnen wij, geloof ik, beter begrijpen dan het laatste. Immers, dat de techniek zoo veel verder gevorderd is, zien wij dagelijks met eigen oogen, maar kunnen wij nog een zoo groot idealisme navoelen, dat een dergelijke reusachtige onderneming op toch eigenlijk vrij zwakke financieele basis dorst te ondernemen? En ten laatste eindelijk heeft Tenhaeff de levensomstandigheden en arbeidsvoorwaarden der arbeiders willen belichten, die arbeiders, die soms van jongmaatje af hun geheele leven bij den Dombouw betrokken bleven.

Voor dit alles heeft hij de gegevens

uit zijn archivalia zelf in tabellen verwerkt en daaruit blijkt, gelijk hij in het licht stelt, de schamelheid van den financieelen opzet en de bezwaren, verbonden aan de verschuiving der muntwaarden (klinkt „geleidelijke devaluatie” ons niet meer vertrouwd in de ooren?), en verder het belang van de aflaten als bron van inkomsten en de geringheid der bijdragen uit het bisdom en van het Domkapittel zelf. Enkele loonlijsten ten slotte, waarvoor uit den aard der zaak slechts zelden gegevens bewaard zijn, kunnen den onderzoeker van de maatschappelijke toestanden materiaal verschaffen. Dit alles wordt dan in de inleiding nog nader toegelicht en voor nadere bijzonderheden moet ik, al was het slechts ter wille van de plaatsruimte, de lezers van dit maandblad daarheen verwijzen. Slechts wil ik hier nog de aandacht vestigen op de laatste en uitvoerigste paragraaf der inleiding, die over de waarde der in de rekeningen gebruikte munten handelt en kennelijk Tenhaeff's bijzondere voorliefde gehad heeft, al verontschuldigt hij zelf zijn uitvoerigheid door op het ontbreken van een handboek of artikel over deze materie te wijzen. Het is thans niet de gelegenheid om in den breedte op de ingewikkelde middeleeuwsche muntverhoudingen in te gaan. Het middeleeuwsche geldwezen was door en door ziek, zegt Tenhaeff, en hij wijst op de catastrophale gevolgen, welke oorlog (de Honderdjarige oorlog begon in 1337) en ziekte (de Zwarte dood, die in dien tijd heerschte) kunnen hebben. Is er ooit iets nieuws onder de zon? Wij, die pas de ellende van twee wereldoorlogen hebben meegemaakt, behoeven over de gevolgen daarvan op monetair terrein waarlijk geen illusies te

koesteren.

De veelheid van de stof, die Tenhaeff ons in zijn boek heeft nagelaten, noodzaakte tot een eenigszins uitvoerige bespreking. Hoe dankbaar wij ook kunnen zijn voor hetgeen hij ons geboden heeft, het doet ons het gemis van hetgeen nog ontbreekt des te zwaarder gevoelen. Een groot gedeelte van al datgene, wat in de andere stukken opgenomen moet worden, is reeds door Tenhaeff verzameld. Moge voor de bewerking daarvan een waardige opvolger gevonden worden. Van de erkentelijkheid der gebruikers kan hij zich verzekerd houden.

vdV.

Wandelingen door oud Utrecht. Teekeningen van Leo Zeldenrust. Met inleiding van J. W. C. van Campen. Leiden, 1947. (48 blzn. met 36 afbn. en plattegrond). 80.

De inhoud van dit aardige boekje wordt het best weergegeven door de alinea's, waarmede mr. Van Campen, de gemeente-archivaris, zijn inleiding begint en besluit.

„Tusschen het legerkamp, dat de Romeinsche overheerser in 47 na Chr. in een bocht van den Rijn op het tegenwoordige Domplein aanlegde en de hedendaagsche over haar grenzende uitpuilende gemeente van 183.000 inwoners ligt Utrechts ge-

schiedenis besloten. De Romeinen zijn verdwenen, verwoesting door de Noormannen is Utrecht te boven gekomen, van Spaansche onderdrukking heeft het zich bevrijd, Fransche bezetting heeft het verdragen, aan een Duitsch bombardement is het op het laatste oogenblik ontsnapt en de daaropvolgende jaren van tyrannie behooren tot het verleden.”

„Van heel dat gevarieerde verleden bewaren monumentale kerken en andere karakteristieke gebouwen de herinnering, al is er veel, onnoodig veel vernietigd. De teekenaar van dit plaatjesboek is er niet geheel aan voorbijgegaan. Maar zijn grootste belangstelling hadden de verscholen hoekjes, de aardige poortjes, de weinig opvallende buurtjes. Hem op zijn omzwervingen volgen is Utrecht op een niet alledaagsche wijze zien.”

Door fijne teekeningetjes vestigt Zeldenrust de aandacht op vele schilderachtige plekjes, die buiten het gewone verkeer liggen en dus grootendeels onbekend zijn, en daarnaast vraagt hij belangstelling voor interessante onderdeelen van bouwwerken aan den grooten weg, die in het grooter geheel vaak onopgemerkt blijven. Met behulp van den bijgevoegden plattegrond is al dat karakteristieke stadsschoon gemakkelijk te vinden.

E.

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

30 SEPTEMBER
1947

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

20^e JAARGANG
N° 8 en 9

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

Ingevolge papiertoewijzing van het „Bureau Papierverdeling Pers”, nr. 1660/2837/V-20, verschijnt deze uitgave maandelijks en is de omvang van dit nummer 16 bladzijden, formaat 16 × 25 cm.

MEDEDEELINGEN UIT DE VEREENIGING.

Het Bestuur noodigt de Leden met hun Dames uit tot het bijwonen van de

Algemeene (Jaar-)vergadering

op **Vrijdag 24 October a.s.**, des avonds te **half acht uur precies**, in de Kapel van het Centraal Museum, Agnietenstraat 1.

Agenda:

Opening door den Voorzitter.

Notulen der Algemeene Vergadering van 4 Juni 1946.

Verslag van den Secretaris over 1946.

Rekening en Verantwoording van den Penningmeester over 1946 met verslag der Kascommissie.

Benoeming van een Kascommissie voor 1947.

Verkiezing van Bestuursleden wegens periodieke aftreding van de Heeren: Dr. W. A. F. Bannier, J. E. Brom en Jhr. Dr. M. R. Radermacher Schorer.

Verkiezing van een nieuw bestuurslid.

Begroting voor 1947.

Bespreking van plannen, waarbij het Bestuur het bijzonder op prijs zal stellen, de wenschen der Leden te vernemen.

Aan Leden, die voorstellen wenschen te doen, wordt verzocht, zoo mogelijk, deze enkele dagen tevoren schriftelijk aan den Secretaris mede te deelen.

Half negen precies:

Voordracht met lichtbeelden door Prof. Dr. G. van Hoorn, over „Albiobola, een grensvesting van het Romeinsche imperium”.

Namens het Bestuur

A. N. L. OTTEN, Voorzitter.

J. W. C. VAN CAMPEN, Secretaris.

Frederik Hendrikstraat 72.